

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 22 mars 2019

Mål nr

B 5025-18

PARTER

Klagande

KYÅ

Ombud och offentlig försvarare: Advokat KS

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Näringsförbud

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2018-09-24 i mål B 3863-17

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom och fastställer tingsrättens domslut i frågan om näringsförbud.

KS ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av KÅ i Högsta domstolen med 18 686 kr. Av beloppet avser 14 949 kr arbete och 3 737 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

KÅ har, såvitt gäller frågan om näringsförbud, begärt att åklagarens yrkande om näringsförbud ska ogillas. Han har alternativt begärt att målet återförvisas till hovrätten för förnyad handläggning.

Riksåklagaren har medgett att hovrättens dom ändras på så sätt att KÅ meddelas näringsförbud för en tid av fem år räknat från dagen för tingsrättens dom.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 6.

SKÄL**Inledning**

1. Ett beslut om näringsförbud innebär att en näringsidkare under viss tid meddelas begränsningar i rätten att bedriva eller ta del i näringsverksamhet. Näringsförbud kan meddelas bland annat på grund av brott, men också i samband med konkurs eller på grund av underlåtenhet att betala skatt m.m. (Se 4–6 §§ lagen, 2014:836, om näringsförbud.)
2. Ett beslut om näringsförbud ska, oavsett om det gäller tillfälligt eller om det har fått laga kraft, antecknas i näringsförbudsregistret. Registret förs av

Bolagsverket och ska innehålla uppgift om hur länge förbudet gäller.

Information i registret får bland annat tillhandahållas för allmän och enskild verksamhet som underlag för prövningar och beslut. Kronofogdemyndigheten har tillsyn över att näringsförbud och tillfälliga näringsförbud följs. (Se 40 och 41 §§ lagen om näringsförbud samt 9 § 3 och 15 § förordningen, 2014:936, om näringsförbud.)

Bakgrund till målet i Högsta domstolen

3. Tingsrätten dömde KÅ för i huvudsak ekonomisk brottslighet till fängelse. Han meddelades samtidigt näringsförbud för en tid av fem år räknat från dagen för tingsrättens dom. Tingsrätten förordnade att näringsförbudet skulle gälla omedelbart utan hinder av att domen inte fått laga kraft. Domen meddelades den 14 juli 2017.

4. KÅ överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle ogilla åtalet samt yrkandet om näringsförbud. Även åklagaren överklagade domen, dock inte i den del som avsåg näringsförbud.

5. Hovrätten ändrade tingsrättens dom i vissa avseenden i skuldfrågan, men gjorde ingen annan bedömning än tingsrätten i frågan om näringsförbud. Med hänvisning till att ett näringsförbud gäller från det att beslutet har fått laga kraft ändrade hovrätten emellertid förbudstiden till tre år och nio månader från det att hovrättens dom fått laga kraft. Hovrätten avräknade då den tid som tingsrättens näringsförbud redan hade gällt, cirka ett år och tre månader. Hovrätten förordnade att ett tillfälligt näringsförbud skulle gälla omedelbart från dagen för hovrättens dom, den 24 september 2018. Domen fick överklagas senast den 22 oktober 2018.

6. Domen överklagades av KÅ. Högsta domstolen har med utgångspunkt i underrätternas bedömning av hur länge näringsförbudet bör gälla och att det

finns skäl för ett tillfälligt näringsförbud meddelat prövningstillstånd i fråga om näringsförbud.

Problemställningen i Högsta domstolen

7. Om inte hovrättens dom hade överklagats till Högsta domstolen skulle det näringsförbud som ålagts KÅ komma att gälla i fem år och tio dagar, trots att åklagaren inte hade överklagat tingsrättens förordnande om näringsförbud och fastän hovrätten delade tingsrättens bedömning att näringsförbud skulle gälla i fem år. Vidare innebar förordnandet, eftersom det inte gick att veta om domen skulle överklagas, att det varken för KÅ eller Bolagsverket eller för någon annan har gått att förutse under vilken tid förbudet ska gälla.

8. Det anförda väcker frågor dels om hovrättens förordnande står i strid med 51 kap. 25 § rättegångsbalken (förbudet mot reformatio in pejus), dels om och på vilket sätt hänsyn ska tas till beslut om tillfälligt näringsförbud.

Regleringen av tillfälligt näringsförbud och av tiden för näringsförbud

9. Efter yrkande av åklagaren kan rätten besluta om ett tillfälligt näringsförbud som gäller intill dess att frågan om näringsförbud har avgjorts slutligt (se 21 § första stycket och 22 § första stycket lagen om näringsförbud).

10. Om rätten vid prövningen av ett brottmål anser att näringsförbud bör meddelas, ska sådant meddelas för en viss tid, lägst tre och högst tio år (förbudets längd). Förbudet gäller från det att beslutet fått laga kraft. (Se 10 § första stycket.) Rätten får samtidigt självständigt ta upp frågan om tillfälligt näringsförbud (21 § andra stycket). Ett sådant gäller intill dess beslutet inhiberas av högre rätt, näringsförbudet får laga kraft eller förbudet upphävs av högre rätt.

11. I 10 § andra stycket anges att rätten vid bestämmande av förbudstidens längd ska ta hänsyn till om det har meddelats ett tillfälligt näringsförbud enligt

21 § första stycket, dvs. ett tillfälligt förbud som har meddelats före domen. Förbudstiden får då bestämmas till kortare tid än tre år.

Utgångspunkter

12. Av 51 kap. 25 § rättegångsbalken framgår att en hovrätt inte med anledning av den tilltalades överklagande får döma till en brottspåföljd som är att anse som svårare eller mer ingripande än den som tingsrätten dömt till. Eftersom ett näringsförbud kan meddelas även utan att någon har begått ett brott, betraktas förbudet inte som en brottspåföljd eller en särskild rättsverkan av brott. Det skäl som ligger bakom förbudet mot att döma till en svårare brottspåföljd – främst att den tilltalade inte ska behöva avhålla sig från ett kanske befogat överklagande på grund av risken för att bli sämre ställd – får anses ha bäring också i de fall då näringsförbud har dömts ut i anledning av brott enligt 4 § lagen om näringsförbud. I sådana fall får det därför enligt grunderna för 51 kap. 25 § rättegångsbalken anses föreligga hinder mot att skärpa ett näringsförbud i anledning av den tilltalades överklagande (jfr Lars Welamson och Johan Munck, Rättegång VI, 5 uppl., s. 68).

13. Näringsförbud som förordnas enligt 21 § första eller andra stycket betecknas enligt lagtexten tillfälligt näringsförbud. Sådana förbud kan liknas vid ett beslut som gäller interimistiskt respektive ett förordnande om att ett beslut i en dom gäller utan hinder av att domen inte har fått laga kraft (jfr prop. 1985/86:126 s. 170).

14. Från näringsförbudets längd ska sådant tillfälligt näringsförbud som redan har gällt avräknas när tiden under vilken näringsförbudet ska gälla (förbudstiden) anges i domslutet. Förbudstiden kan då bli kortare än tre år (jfr p. 11).

15. Formuleringen av ett näringsförbud kan komma att variera något och måste ytterst anpassas till omständigheterna i det särskilda fallet. Framför allt

får det betydelse om rätten förordnar om tillfälligt näringsförbud i samband med dom. Lagen om näringsförbud och dess motiv är inte helt tydliga i fråga om hur en tingsrätt eller en hovrätt ska bestämma förbudstiden med hänsyn till att ett överklagande kan komma att ske (jfr prop. 2013/14:215 s. 94). Att näringsförbudet gäller först från laga kraft innebär sålunda, strikt efter ordalydelsen i 10 och 21 §§, att det vid tiden för avgörandet sällan kan konstateras under hur lång tid ett tillfälligt näringsförbud kommer att gälla och därmed inte heller hur mycket tid som ska beaktas när domstolen anger förbudstiden. Bestämmelserna måste dock tolkas och tillämpas med ledning av det överordnade intresset att den sammanlagda tiden – inklusive tillfälligt förbud – inte kommer att överstiga näringsförbudets längd eller den förbudstid som domstolen anger i domslutet.

16. Det är under alla förhållanden väsentligt att domslutet formuleras så att förbudstiden klart framgår, inte minst mot bakgrund av att en överträdelse av näringsförbudet är straffbar enligt 47 §.

17. Beslutar tingsrätten om ett tillfälligt förbud enligt 21 § andra stycket kan det beslutet bilda utgångspunkt för förbudstiden. Det kan exempelvis anges att näringsförbud ska gälla under viss tid från dagen för tingsrättens dom. Rent rättsligt innebär det att rätten förordnar om ett tillfälligt näringsförbud i avvaktan på laga kraft. På så vis tillgodoses intresset av att förbudstiden i domslutet blir tydligt preciserad, låt vara att den exakta uppdelningen inom denna ram mellan tillfälligt och slutligt bestämt näringsförbud inte framgår (men kan beräknas i efterhand, då näringsförbudet har fått laga kraft). Hovrätten kan i ett sådant fall fastställa tingsrättens beslut om den instämmer i tingsrättens bedömning av näringsförbudets längd. Det förutsätter dock att hovrätten samtidigt förordnar att det gäller utan hinder av att hovrättens dom inte fått laga kraft samt att hovrätten inte har fattat beslut om att inhibera tingsrättens tillfälliga näringsförbud.

18. Ett förordnande om att förbudet gäller intill en angiven slutdag framstår ofta som mindre lämpligt om förbudet inte förenas med ett förordnande att det gäller utan hinder av att det inte har fått laga kraft, dvs. ett tillfälligt förbud enligt 21 § andra stycket. Men även så kan en angiven slutdag vålla olägenhet om högre rätt inhiberar det tillfälliga näringsförbudet (jfr SOU 1995:1 s. 74).

Bedömningen i detta fall

19. Mot bakgrund av det anförda ska hovrättens dom ändras så att längden av KÅs näringsförbud uppgår till fem år.

20. Tingsrätten förordnade att näringsförbud skulle gälla i fem år från dagen för tingsrättens dom utan hinder av att domen inte fått laga kraft. Det senare utgör ett beslut om tillfälligt näringsförbud enligt 21 § andra stycket (se p. 13). Eftersom varken hovrätten eller Högsta domstolen har beslutat om inhibition av tingsrättens respektive hovrättens förordnande om tillfälligt näringsförbud i samband med dom kan tingsrättens dom såvitt avser näringsförbud fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gudmund Toijer, Kerstin Calissendorff (referent), Ingemar Persson, Lars Edlund och Eric M. Runesson
Föredragande justitiesekreterare: Andreas Löf